

■ Prof.Dr. Meral SUNGURTEKİN ÖZKAN* ■

İNSAN HAKKI OLARAK EĞİTİM HAKKI VE ÜLKEMİZDE KIZ ÇOCUKLARININ DURUMU

RIGHT TO EDUCATION AS A HUMAN RIGHT AND
THE STATE OF GIRLS IN OUR COUNTRY

ÖZET

Eğitim hakkının tüm haklar içinde özel bir öneme sahip olduğu açıktır. Birey bakımından bir temel hak olan eğitim, Devlet için de bir görevdir. Bireylerin eğitim hakkının hukuken ve fiilen gerçekleştirilmesi, Devlete görev olarak yüklenmiştir. Anayasa'nın 42. ve 17 maddeleri, biri doğrudan diğeri dolaylı olarak eğitim hakkıyla ilgili anayasal düzenlemelerdir. Bu bakımdan eğitim özgürlüğünün sağlanması yeterli olmayıp; Devletin eğitim hakkının gerçekleşmesine yönelik sorumluluk üstlenmesi gereklidir. Bu niteliğiyle negatif statü haklarından değil; pozitif statü haklarındandır. Eğitim hakkının kullanımı, cinsiyet, vatandaşlık, yaş vb. özelliklere bağlı olarak farklılaşamaz. Devletin bu konuda gereken önlemleri alma yükümlülüğü de bulunmaktadır. 1949 yılında ülkemizin onayladığı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde de konuya dair düzenleme bulunmaktadır. Medeni Kanunumuzun evlenme yaşı ile ilgili düzenlemesi başta olmak üzere, mevzuatımızdaki bazı düzenlemeler, maalesef kız çocuklarının erken yaşta evlendirilerek eğitim hayatlarının sonlandırılması sonucunu yaratacak mahiyettedir. Yüzyılımız gerçekleriyle bağdaştırılması son derece de güç olan bu tür düzenlemelerin biran önce yerini çağdaş dünyanın gereksinimlerini yansıtan düzenlemelere bırakması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakkı, Eğitim hakkı, Uluslararası antlaşmalar, Anayasa, pozitif statü hakkı, evlenme yaşı, Dini nikah, resmi nikah, Ceza Kanunu, Çocuk Hakları Sözleşmesi.

ABSTRACT

It is clear that right to education has a special importance in all human rights. Education is not only a fundamental right for the individual, but also a duty for the state. State is imposed to realize the right to education legally and factually. Articles 17 and 42 of the constitution, one directly and another indirectly, are related to right to education. In this context, the right to education shall not only be ensured, the state shall also bear the responsibility for the realization of the right to education. Because of this reason, right to education is not a right of status negativus, but a right of status positivus. Right to education, plays a key role for knowing, utilizing, improving and protecting other human rights. Usage of the right to education cannot differ depending on sex, citizenship, age etc. State is obliged to take necessary precautions in this manner. There is also an article related to right to education in Universal Declaration of Human Rights.

Some regulation in our body of current legislation, particularly the regulation of the Civil Code on the age of marriage, unfortunately may have the consequence of ending a girl's education life. Such regulation that are not compatible with the realities of the century we live in should be replaced by the ones that reflects the necessities of the modern world. There is no regulation in Civil Code that prohibits religious marriage ceremonies. Imams that are affiliated to a muftiate can also officiate a marriage ceremony. On the other hand, crimes related to officiating a religious marriage ceremony without an official wedding ceremony beforehand or a marriage license are removed from the Penal Code by the Constitutional Court with an annulment decision and there is also no restriction in the related by-laws.

Keywords: Human rights, right to education, international conventions, constitution, rights of status positivus, age of marriage, religious marriage ceremony, official marriage ceremony, Penal Code, Convention on Children's Rights.

- A) EĞİTİM HAKKININ NİTELİĞİ VE ÖNEMİ
B) EĞİTİM HAKKINA DAİR ULUSLARARASI DÜZENLEMELER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRME
C) EĞİTİM HAKKI İLE İLGİLİ ULUSAL MEVZUAT

A) EĞİTİM HAKKININ NİTELİĞİ VE ÖNEMİ

Eğitim hakkı, tüm haklar içinde çok özel bir öneme sahiptir. Birey bakımından bir temel hak olan eğitim, Devlet için bir görevdir. Bireylerin eğitim hakkının hukuken ve fiilen gerçekleştirilmesi Devlete yüklenmiş bir görevdir. Bir başka ifadeyle, pozitif statü hakları içinde bulunmakta olan eğitim hakkı, diğer hakların bilinmesi, kullanımı, geliştirilmesi ve korunmasında anahtar rolündedir.

Kişilerin hak ve özgürlük gereksinimleri hukuk ile, eğitim ve öğretim gereksinimleri ise eğitim ile karşılanır. Bu bakımdan hukuk ve eğitim arasında ciddi bir bağlantı bulunur. Eğitim ve hukuk birbirinden güç alır ve birbirini destekler. İyi eğitim almış bireyler, hak ve özgürlüklerin geçerli olduğu demokratik bir hukuk düzeninin temini bakımından gerekli olduğu kadar hukuk kurallarının bilindiği hayata geçirildiği bir toplum da ancak iyi eğitim almış bireylerden oluşmuş bir toplum olarak karşımıza çıkar.

Esasen eğitim almış bireylerden oluşmuş toplumda hukuk çok daha kolay uygulanır. Kısacası hukuk ile eğitim arasında bir uyum, işbirliği söz konusudur¹. Hukuk alanında etkin hukuksal koruma talep hakkı ne kadar önemli ise, eğitim alanında da cinsiyet, yaş vs. olgular önem taşımaksızın temel mesleki-teknik eğitim, çağın gelişimlerine ayak uydurmayı sağlayacak özelliklerde olan bir eğitim almak hakkı o denli önemlidir. Bu önem söz konusu hakları yaşama geçirmek noktasında hakkın süjesi olan bireyler bakımından olduğu kadar; aynı zamanda çağdaş gelişmiş toplum idealinin gerçekleşmesi noktasında toplum bakımındandır.

¹ AKYÜZ, E. Eğitimin Hukuki Temelleri, Eğitim Bilimine Giriş, Ed: Şule Erçetin - Necmettin Tozlu, Ankara; OKÇU, D. "Eğitim Hakkı ve Tarihsel Gelişimi" Yüzüncü yıl Üni. Eğitim Fakültesi Dergisi Haziran 2007, C.IV, S.1, s. 49-50; ÇALLI, Y. Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı, Ankara 2009 (yüksek lisans tezi); ayrıca bkz. ALTUNYA, N. Eğitim Hakkı, Türkiye Mühendislik haberleri Ağustos 97, s. 59 vd.

B) EĞİTİM HAKKIYLA İLGİLİ ULUSLARARASI DÜZEN- LEMELER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRME

1949 yılında ülkemizin onayladığı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 26. maddesinde herkesin eğitim hakkına sahip olduğu, en azından ilk ve temel eğitim aşamasının parasız olduğu, teknik ve mesleki eğitimin herkese açık olduğu, yüksek öğrenimin yeteneğine göre herkese eşit olarak sağlandığı ifade edilmiştir. Aynı maddede eğitimin insan kişiliğini geliştirmeye, insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olduğu, ana-babanın çocuğa verilecek eğitimi seçmede öncelik hakkı sahibi olduğu belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (ESKHUS) eğitim hakkını düzenleyen 13.maddenin ilk paragrafına göre, bu sözleşmeye taraf olmakla, tüm taraf devletler, yetki alanları içerisinde bulunan herkesin eğitim hakkını tanıdığını ifade eder. Aynı maddenin ikinci paragrafında, ilköğretimin zorunlu ve herkes için ücretsiz olması, teknik ve mesleki eğitim dahil olmak üzere ortaöğretim ve üst kademelerdeki eğitimin herkes tarafından erişilebilir ve zaman içerisinde ücretsiz hale getirilmesi ile yeterli bir burs sisteminin yerleştirilmesi gerektiği belirtilir. Üçüncü paragrafta ise, veli ve vasilerin devlet tarafından kurulan eğitim kurumları dışındaki eğitim kurumlarını seçme özgürlüğü bulunduğu ifade edilmektedir. Bu Sözleşmenin uygulanmasını denetlemekle görevli Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin (ESKHK) Genel Yorumu 13'te, "13. maddede düzenlenen eğitim hakkının temel unsurlarından birinin, eğitimin erişilebilir olmasıdır" ifadesi yer almıştır.

Komiteye göre eğitimin erişilebilir olması için; • yasaklanan ayrımcılık zeminlerine dayalı olarak eğitimde hukuken veya fiilen ayrımcılık yapılmamalıdır. • eğitim fiziksel olarak erişilebilir olmalıdır ve • eğitim ekonomik yönden erişilebilir olmalıdır. Dolayısıyla, eğitim hakkına erişimin var olduğundan söz edebilmek için ayrımcılığın yokluğu yeterli olmayıp; eğitimin fiziksel ve ekonomik yönden de erişilebilir olması, başka bir deyişle eğitime erişimde fırsat eşitliğinin de bulunmasını temin etmek gerekmektedir.

EKSHUS Madde 2(2), eğitim hakkından yararlanma konusunda ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka görüş, ulusal veya sosyal köken, servet, doğum veya diğer herhangi bir duruma dayalı, ayrımcılık yapılmasını yasaklar.

Birleşmiş Milletler, UNESCO, UNİCEF, ILO gibi alt birimleriyle uygulamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Birleşmiş Milletlerin 1989'da kabul ettiği ülkemizin de 1994 yılında 4058 sayılı Kanunla onaylayıp 27.1. 1995'te 22184 sayılı RG' de yayımlanmış bulunan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme başlı başına eğitim hakkı ile ilgili 28 ve 29.maddelere yer vermiştir. Çocuk Haklarına Dair sözleşmenin 28.maddesine göre, taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul eder ve fırsat eşitliği temeli üzerinde aşama aşama gerçekleştiril-mesine yönelik önlemleri alır. Bu bağlamda ilköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirir. Okullarda düzenli şekilde devamın sağlanması için ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için gerekli önlemleri alır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), sadece çocuğun değil, veli veya vasisinin ırkına, rengine, cinsiyetine, diline, dinine, siyasi veya diğer görüşüne, etnik veya sosyal kökenine, servetine, engeline, doğum veya diğer statülerine dayalı ayrımcılığı da yasaklar.

İşte özellikle 14-15 yaşında kız çocuklarının dini nikahla evlendirilerek okulu terk etmek durumunda kalmalarının önünde engelleyici bir yasal düzenlemenin bulunmasını sağlamanın TC Devleti için uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan bir yükümlülük olduğu vurgulanmalıdır. Devlet, onayladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi gereğince okulu terk oranlarını düşürmek için gerekli önlemleri de almakla yükümlüdür.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Engellenmesi Sözleşmesi cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklar. Bu sözleşmede ² (CEDAW), kadın kavramının kız çocuklarını içerip içermediğine dair bir açıklama bulunmamaktadır. Sözleşmenin 10. maddesi, eğitim alanında kadın ve erkek-lere eşit hakların sağlanması ve kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi

² CEDAW, 18.12.1979 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 3.9.1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ile ilgilidir. Eğitim hakkı kuşkusuz kız çocuklarını evleviyetle ilgilendirdiği için kadın ifadesinin kız çocuklarını da kapsadığı sonucuna varılabilir. Evlilikle ve aile hayatı ile ilgili 16. maddede yaş ayrımı olmaksızın eşlerden bahsedilmektedir.³

Sözleşme'nin 2. bölümünde yer alan spesifik haklara ilişkin maddelerde siyasal haklar, eğitim hakkı, çalışma hakkı, sağlık hakkı, ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanındaki haklar, kırsal alandaki kadınların hakları, hukuk önünde eşitlik hakkı, evlenme ve aile alanındaki haklara ilişkin düzenleme yapılmakta ve bu alanlarda eşitliğin sağlanması/ ayrımcılığın ortadan kalkması için önlemler sayılmaktadır⁴. İstanbul Sözleşmesi kadınlara yönelik şiddete ilişkin öncül belgelerin izlerini taşımakla birlikte, kendisinden önceki metinlerden daha ayrıntılıdır. Sözleşme, 81 maddedir. Kadınlara yönelik şiddetin engellenmesine ilişkin bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir; sadece hukuki düzenlemeler alanında değil, eğitim, sağlık, sivil toplum örgütleri, medya, özel sektör, veri toplama, farkındalık artırma vd. alanlarda devletlere pek çok yükümlülük yüklemekte, daha net bir ifadeyle yapısal bir dönüşümü hedeflemektedir. Bu bağlamda klasik insan hakları sözleşmelerinden çok farklı olduğu rahatlıkla görülmektedir⁵.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından ayrımcılık yapılamayacağını öngörmektedir.

Avrupa Sosyal Şartı'nda (ASŞ) öngörülen ayrımcılık yasağının kapsamı bu çerçevede daha sınırlıdır. Şartta tanınan haklar bakımından, ırk,

³ Sözleşmede yer alan sağlık, insan ticareti, sömürü gibi konular kız çocukları için de acil önem taşıyan konulardır (Chinkin C.-Freeman M., "Introduction", in: Freeman M.-Chinkin C.-Rudolf B. (ed), The UN Convention On The Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, A Commentary, Oxford-2012, s.14): Aktaran DÜNDAR SEZER, T., İnsan Hakları Hukuku Açısından Kadınlara Yönelik Şiddet, Ankara 2019, s.34. 6. maddede ise kadın satışı yasaklanmaktadır. Tüm bu hakların gerçekleşmesinin şiddetin ortadan kalkmasına katkı sağlayacağı açıktır.

⁴ DÜNDAR SEZER, T.Kadına Yönelik Şiddet, s.74.

⁵ DÜNDAR SEZER, s.108

renk, cinsiyet, din, siyasi görüş, ulusal veya sosyal kökene dayalı ayrımcılık yapılamaz.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nda (GGASŞ) kapsam biraz daha genişletilmiş ve ırk, renk, cinsiyet, din, siyasi görüş, ulusal veya sosyal köken yanında, dil, siyasi ve diğer görüşler, sağlık, ulusal bir azınlığa mensup olma, doğum veya diğer statüler gibi nedenlere dayalı ayrımcılık da yasaklanmıştır.

Bir sosyal hak olarak eğitim hakkı, devletlerin ekonomik kaynakları ölçüsünde ve tedrici olarak sağlayacakları haklar arasında sayılmakla beraber; ESKHK, eğitime erişimin ayrımcılık yapılmaksızın sağlanmasının, eğitim hakkı bakımından asgari bir yükümlülük olduğunu ifade etmiştir⁶. Komite, bu çerçevede sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafında ifadesini bulan ayrımcılık yasağının derhal uygulanabilir nitelikte olduğunu, devletin ekonomik kaynaklarına dayalı olmadığını ve eğitimle ilgili her konuda geçerli olduğunu vurgulamıştır⁷.

Komite, kız çocukların eğitime erişiminin özellikle toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarla sınırlandığını, bu nedenle devletlerin ayrımcılık yasağının gereklerini yerine getirebilmek için bu unsurları ortadan kaldıracak pozitif tedbirler alması gerektiğini belirtmiştir⁸. Devletler ayrımcılık yapmamanın ötesine geçerek ayrımcılık yapılmasını da engellemek durumundadır. Örneğin ebeveynler dahil olmak üzere üçüncü kişilerin kız çocukların okula gitmesine izin vermemesi veya okula gitmelerini engellemesi halinde, devletin duruma etkin şekilde müdahale ederek, kız çocukların okula gitmesini sağlaması gerekir⁹. Devletin ayrımcılığa neden olan önyargılarla mücadelesi de bu bağlamda bir yükümlülük olarak değerlendirilmelidir¹⁰. Okula gönderilmeyen veya gideme-

⁶ ESKHK, E/C.12/1999/10, parag. 57 (ESKHUS Genel Yorum 13).

⁷ Bkz. a.g.e., parag. 31.

⁸ Bkz. ESKHK, E/C.12/1999/10, para. 55 (ESKHUS Genel Yorum 13).

⁹ Bkz. a.g.e., para. 50; ESKHK, E/C.12/2005/4, para. 30 (ESKHUS Genel Yorum 16).

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Uluslararası Hukukta Eğitim Hakkına Erişim, (Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi İstanbul 2009) Eğitim Reformu Girişimi s. 21 vd.

yen kız çocuklarının yardım talep etmesine olanak sağlayacak, çocuklar bakımından bilinen ve kolay ulaşılabilen hizmet birimleri kurulması da, hakkın hayata geçirilmesi bakımından son derece önemli olup; Devletin bu gibi birimleri oluşturması da ondan beklenendir. Bir ayrıma göre –ki yaşam döngüsüne göre şiddet türleri- erken evlilikler(çocuk gelinler), çocukluk ya da genç kızlık döneminde yaşanan şiddete örnek teşkil etmektedir¹¹ Dünya üzerinde yaklaşık 50 ülkede ailenin izniyle 16 yaşın altında dahi evliliğe izin verilmektedir. Erken evlilikler hamilelik ve doğum açısından sağlık riski yarattığı gibi, kadının eğitimi ve çalışmasını da engellemektedir.

C) EĞİTİM HAKKIYLA İLGİLİ ULUSAL MEVZUAT

Eğitim hakkı Anayasa m. 42’de düzenlenmiş olmakla beraber; Anayasa m.17¹²ile düzenlenmiş bulunan kişiliğini koruma ve geliştirme hakkı ile sıkı bağlantı içindedir. Bu bakımdan eğitim özgürlüğünün sağlanması yeterli olmayıp; Devletin eğitim hakkının gerçekleşmesine yönelik sorumluluk üstlenmesi gereklidir. Eğitim hakkı negatif statü haklarından değil; pozitif statü haklarındandır. Bu bakımdan eğitim hakkının kullanımı cinsiyete, vatandaş olup olmamaya, yaşa vb. olgulara bağlı olarak farklılaşamaz. Devletin bu konuda gereken önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, tüm öğretim alanında birlik sağlanması amacıyla, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki bütün bilim, öğretim ve eğitim kurumlarını laikleştirerek MEB’e bağlayan yasadır. Bu yasayla cinsiyet bağlı eşitsizlik ortadan kaldırılarak, her iki cins için de ilköğretim zorunlu tutulmuştur.

METK(Millî Eğitim Temel Kanunu) Madde 4’te, eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin herkese açık olduğu

¹¹ DÜNDAR SEZER, s. 43, dn. 152 civarı(Yazar kız bebeklere yönelik şiddet, çocukluk ya da genç kızlık döneminde yaşanan şiddet, erişkin yaşlarda şiddet, yaşlılıkta yaşanan şiddet şeklinde yaşama döngüsüne göre şiddet türleri ayrıma tabi ifade etmiştir.

¹² Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

vurgulanırken, eğitimde “hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz” ifadesine de yer verilir. Gerek verilecek dersler gerek branşlar bakımından cinsiyet rollerini pekiştirecek bir yaklaşımın benimsenmesini önleyecek bir düzenleme yapılması, uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerle uyumlu olacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği Madde 5(c)’ye göre ders kitapları, cinsiyet, ırk, din, dil, renk, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep ve benzeri özellik ve konumlara dayalı ayrımcılık içeremez.

Modern toplumun ürünü ve toplumsal gelişmenin temeli olan yaygın ve zorunlu eğitim, insanların eşitliğini ve temel haklarını gözetecek, kendini gerçekleştirebilmesi için mevcut bilgi birikimine ulaşmasına ve eleştirel düşünce becerisini kazanabilmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

İkinci dört yılın ortaöğretim kapsamına alınmasıyla ve 5. sınıftan itibaren derslerin branş öğretmenleri tarafından verilmesi kararıyla, derslik yetersizlikleri yüzünden farklı seviyelerde olmalarına rağmen aynı sınıfta ders görmek durumunda kalan öğrenciler de düşünüldüğünde, eğitim sisteminin, altına TC Devletinin imza koyduğu uluslararası sözleşmelerle altına girdiği yükümlülükler uygun olduğunu söyleyebilmek giderek güçleşmiştir. Eğitim Emekçileri Sendikası yaptığı birçok açıklamada, çocuğun bilişsel ve kişilik gelişimi üzerine yapılan çalışmalar sonucu tespit edilen yaş kuşaklarına veya dönemlendirmeye uymayan yeni eğitim yapılanmasının, kesintili ve dışarıdan eğitim ile çocuk gelinlerin ve çocuk işçiliğinin artmasına sebep olacağını vurgulamıştı. Meclise sunulan ilk öneride, ilk kademedен sonra yani 9 yaşından sonra velinin isteğine bağlı çocuğun örgün eğitimden çekilebilmesine olanak veren düzenleme, gelen tepkilerden sonra ancak ikinci kademenin bitişine yani 12-13 yaşına çekilmiştir. Fakat yine Eğitim – Sen’in raporlarında, çocuk gelinlerin ağırlıklı olarak 13, 14, 15¹³ yaşında olduğu düşünülürse, yasal olarak kız çocuklarının eğitimlerinin kesintiye uğratılması ve evlendiril-

¹³ http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=217&sube=0#.UQZLPx3VdHJ

mesinin önünün de açılmış olduğu belirtilmiştir. 4+4+4 kesintili temel ve zorunlu eğitim uygulaması sonucunda, eğitimine ara vermek durumunda kalan, çocuk işçi veya çocuk yaşta evli olma ikilemine sıkıştırılan tüm çocukların yeniden eğitim sistemi içine çekilmesinin sağlanması Devlete düşen bir görevdir.¹⁴

İşte tam da bu noktada medeni nikah için aranan yaş koşulunun çağdaş dünyanın gerisinde kaldığı olgusu bir taraftan; dini nikahla evlendirilen kız çocukları diğer taraftan; 4+4+4 sisteminin bu noktada yaşanan fiili duruma destek oluşturduğu gerçeğini göz ardı etmememiz gerektiğini ifade etmemizi zorunlu kılmaktadır. Açık liselere devam edebilecekleri gibi bir gerekçeyle aktif eğitim hayatının ve sosyal hayatın dışına itilmeleri ve bundan ortaya çıkan negatif durumun toplum bazında da etkilerini hissettirmekte olduğuna dikkat çekmek de gereklidir.

Anayasamızın 42.maddesine göre de “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. **İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur** ve **Devlet okullarında parasızdır**. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. Devlet, maddi imkanlardan **yoksun başarılı öğrencilerin**, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır”.

¹⁴ EĞİTİM-SEN(2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu 7 Haziran 2018 Ankara)
www.egitimsen.org.tr-bilgi@egitimsen.org.tr

Gerek Anayasa gereği onay kanunları da çıkarılmış olan uluslararası sözleşmeler- ki yukarıda belirtildi- gerek Anayasamızın 42.maddesi, Devlete eğitim hakkının gerçekleş-mesini temin amacına yönelik bazı görevler, yükümlülükler yükler. Zira, eğitim hakkı pozitif statü haklarındanadır.

2015 yılındaki Anayasa mahkemesinin TCK. m. 230/V ve VI' yı iptal kararından sonra DÖRT yıl gibi bir zaman dilimi geçtiği halde maa- lesef, Devlet bu konuda üzerine düşen görevi yerine getirmek adına bir çaba içinde olmamıştır.

MK m. 134 gereğince evlendirme memuru, belediye bulunan yer- lerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muhtardır. MK. m. 144 “Evlenme işlemi, evlenme kütüğü, evlenmeye ilişkin yazışma ve evlenme ile ilgili diğer konular yönetme-likle düzen- lenir” şeklindedir. Bu çerçevede söz konusu olan Evlendirme Yönet- meliğinin 7.maddesi “Evlendirme memuru, belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muh- tardır. (Değişik ikinci cümle: 28/11/2017-2017/11079 K.) Bakanlık; il nüfus ve vatandaşlık müdürlüklerine, nüfus müdürlüklerine, il ve ilçe müftülüklerine ve ilgili dış temsilciliklere evlendirme memurluğu görev ve yetkisi verebilir” yönünde düzenleme ile genişletmeye Bakanlık eliyle evlendirme konusunda yetki verme yolunu açmıştır. Nikah kıyma yet- kisinin Bakanlık tarafından müftülüklere de verilebileceği açıkça düzen- lenmiştir. Yönetmelik m. 8 gereğince, Bakanlıkça il ilçe müftülüklerinin evlendirme işiyle görevlendirilen personeli Müftü ya da imam, tıpkı be- lediye başkanı ya da onun görevlendirdiği evlendirme memuru gibi ev- lenme koşullarının (MK.m124-125-126-127-128; Yön.m14; MK. 129 vd; Yön.m. 15) bulunmadığını anlarsa ya da evlenme izni belgesinin ve- rilmesinden itibaren 6 aydan daha fazla bir süre geçmişse, evlendirme törenini yapmaz. Örneğin evlenmek üzere önüne gelen çocuk yaştaki kişileri MK' nun 124.vd. maddesindeki yaşa dair koşulları sağlamadığın- dan evlendirme işlemini yapamaz. Bu halde, MK. 143 gereği aile cüzda- nı gösterilmeden evlenmenin dini töreni de yapılamayacaktır¹⁵. Müftü

¹⁵ Keza evlenmenin geçerli olması için dini törenin yapılması gereklilik de arz etmez.

ya da imam, dini nikah da bu halde kıyamaz. Ancak nikah kıyma şartları bulunmamakla beraber kıymış ise, kanuna aykırı davranmış olacaktır. Anayasa Mahkemesi 2015/51 sayılı kararıyla bu konuda cezai yaptırım getiren CK'nun 230.madde VI. fıkrasını iptal etmiş olduğundan ve dört yıl geçtiği halde bu konuda yasal düzenleme de getirilmediğinden olsa olsa görevi kötüye kullanma suçunun işlenmiş olabileceği düşünülmelidir. Kaldı ki bunun tespiti de kolay olmayacaktır. Zira resmi nikahla ilgili tutulan evlenme kütükleri gibi dini nikah ile ilgili dini nikah kütüğü tutulmasına dair Yönetmelikte düzenleme de bulunmamaktadır. Bu konudaki boşluğun mutlaka giderilmesi gerekir. Yönetmeliğin 53.maddesinde¹⁶ üç yılda bir denetim yapılacağından söz edilmekte ve Bakanlıkça görevlendirilecek yetkililer ve mülkiye müfettişleri, bütün evlendirme daire ve memurlarını, valiler ve kaymakamlar, il ve ilçe nüfus müdürleri, belediye başkanları, il ve ilçe müftüleri, ilgili evlendirme daire ve memurlarını denetlemeye yetkilidir” denilmektedir.

Bir temel hak olan eğitim hakkını dolaylı da olsa sınırlandırma olasılığı olan hatta ortadan kaldırma olasılığı taşıyan din görevlilerinin nikah kıyması bağlamında MK. m. 143'te çerçevesi çizilmiş alan içinde ve anlamında yetkili olmak durumunda buldukları gözden kaçmamalıdır. Yönetmelik hükümlerinin de bu çerçeveyi aşması mümkün değildir. Aksi takdirde normlar hiyerarşisi bozulmuş olur. MK. m. 143'ten de açıkça anlaşılacağı üzere resmi nikah yeterliliği (yaş- ayırtım gücü vs.) bulunmayan çocuklar, resmen evlendirilemeyecekleri gibi-aile cüzdanı gösterilmeden dini tören yapılması da mümkün olmadığına göre- dini olarak da evlendirilemezler. İmam önüne evlenmek için en erken 17 yaşını tamamlayan¹⁷lar gidebilecek ve imam da bu yaş altında olanların medeni nikahını kıymayacaktır. Ancak aksine bir davranış sergilediğinde bunun tespiti hiç de kolay değildir. Yönetmeliğin 6.maddesi gereğince evlenme kütüğü ve dosyaların denetime hazır bulundurulması yükümlülüğü ve 53.madde çerçevesinde her evlendirme memurluğu 3 yılda bir denetlenir hükmü yararlanabilir düzenlemeler olmakla beraber; yeterli

¹⁶ 2017/11079 karar sayısıyla 28.11.2017'den itibaren bazı maddelerde ekleme ve değişiklikler Cumhurbaşkanlığınca yapılmıştır.

¹⁷ Ki Çocuk Hakları Sözleşmesine göre çocuk sayılan

değildir. Bu konudaki kafa karışıklığının önlenmesi bakımından Evlendirme Yönetmeliğinin 23.maddesinde, “Evlendirme memuru, dosyayı incelemesi sonucunda 15 inci maddede sayılmış bulunan evlenme mainerinden herhangi birini tespit ettiği takdirde evlenme yapmayı reddeder. Bu hususu gerekçeli ve yazılı olarak taraflara derhal duyurur”. cümlesinden sonra gelmek üzere Yönetmeliğın 14.maddesinde belirtilen yaş koşulu da belirtilerek “yaş koşulunu sağlamayan kızın medeni nikahla evlenemeyeceğı, aile cüzdanı olmayan bu kızın dini nikahla da evlendirilemeyeceğı (MK.m. 143 gereğı)” açıkça yazılmalıdır. Evlendirme memurlarının bu bağlamda Bakanlıkça evlendirme yetkisi verilmiş müftü ve imamların aksine davranışı, MK. m. 140 ve 143 bağlamında kanuna aykırı olacak ve kanımızca görevi kötüye kullanma suçu olacaktır. Kanımızca Anayasa Mahkemesinin iptal ettiğı CK.m.230/VI çocuk yaştaki evlendirmelerin önlenmesine yönelik olarak kaleme alınacak şekilde tekrardan yasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır. Cezası da caydırıcılık taşıyacak mahiyette öngörölmelidir.

Esasen bu konuda uluslararası andlaşmalar dolayısıyla yükümlölük altında bulunan TC Devletinden, biran önce “laik sosyal bir hukuk devleti niteliğı” ne de uygun düşecek şekilde “çocuk yaştakilerin medeni nikahla evlenmesi yasak olduğı gibi dini nikahla da evlendirilmelerini de önleyecek; aksine davranışa cezai yaptırım öngören yasal düzenlemeler” getirmelidir. Bu gerçekleşene kadar yargı organları önünde MK. m. 140 ve 143’ü ihlal eden kamu görevlilerinin görevi kötüye kullanma suçundan yargılanarak ceza almaları söz konusu olabilecektir.

Bugün medeni nikah yaşı tutmayan ve dini nikah ile evlendirilerek aile sahibi olan ve eğitim hayatından uzaklaşırılan 13-14-15 yaşlarındaki kız çocuklarının annelik gibi toplumsal bakımdan son derece önemli bir görevi yerine getirebilme kapasiteleri de bulunmadığı düşünöldüğünde sosyolojik açıdan ciddi bir problemle karşı karşıya olduğumuz anlaşılır. Yaş koşulu sebebiyle medeni nikahla evlendirilmesi mümkün olmayan (MK.m.140, 124 vd.) kız çocuklarının dini nikahla evlendirilerek(MK. m. 143’e aykırı olarak) eğitim hayatının dışına itilmesinin önlenmesi, TC. Devletin uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan

bir yükümlülüğüdür. Kız çocuklarının bu şekilde eğitim hayatlarının sonlandırılmasını önleyecek yasal düzenlemelerin biran önce hayata geçirilmesi beklenmektedir.

Anayasa Mahkemesinin, 2015/51 sayılı kararıyla Ceza Kanununun 230/ V ve VI. fıkralarının iptal edilmiş olması da, maalesef TC Devletinin Çocuk Hakları Sözleşmesi dolayısıyla altına girdiği okul terk oranlarının düşürülmesi konusundaki yükümlülüğünün ve Anayasa m.42 ile düzenlenmiş bulunan kız ve erkek çocuklar için aynı yani eşit olan eğitim hakkının kız çocukları bakımından yaşama geçirilmesinde karşı karşıya bulunulan sıkıntılı durumun biran önce giderilmesi için üzerine düşeni yapma gerekliliğini göz ardı ettiğini düşündürmektedir.

Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören başlıklı 230.madde gereğince “Aralarında evlenme olmaksızın evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilmekteydi. Ancak medeni nikah yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkmaktaydı. Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilmekteydi” Anayasa Mahkemesinin 2015/51 sayılı iptal kararına söz konusu hükümler iptal edildiği için bugün CK. m. 103 ve 104’ten istifade edilerek bu çerçevede bu türden evlilikler önlenmeye çalışılmaktadır.

Çok küçük yaştaki çocuklarını dini nikahla evlendiren ve bu suretle eşinin onunla cinsel ilişkiye girmesine rıza gösteren ana- baba da 103/2’den ötürü cezalandırılır¹⁸. Anayasa Mahkemesinin bu iptal kararından sonra, kız çocuklarının dini nikah kıyılarak evlendirilmeleri, eğitim haklarının kısıtlanması, 4+4+4 eğitim sisteminin de bir ölçüde desteğiyle çok daha kolay hale gelmiştir. Evlendirme Yönetmeliği ile Bakanlığın müftülüklerle de evlendirme yetkisi verme imkanına sahip kılınmış olması, halkta müftü ya da imamın her halükarda en azından dini nikah kıyacağı beklentisinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Oysa

¹⁸ TEZCAN, D./ ERDEM, M.R./ÖNKOL, M. Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 15.Bası .420

kanunen bunun mümkün olmadığından ¹⁹ şüphe duyulamaz. Ancak aksine davranışa uygulanacak yaptırım yokluğu ve medeni nikah koşullarını sağlamayanlara dini nikah kıyılmayacağına Evlendirme Yönetmeliğinde açıkça ifade edilmemiş olması ve sosyo-kültürel yapımızdan kaynaklanan ve kız çocuklarını eğitim hakkından mahrum bırakan bir sıkıntılı sosyolojik ve hukuki gerçeklikten söz edilebilir.

Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında artık CK. m. 230/VI iptal edildiği için özel bir cezai yaptırım bulunmamaktadır²⁰. Anayasa Mahkemesinin iptal kararından önce, evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilmekteydi. Esasen bu da güçlü bir yaptırım değildi. Ancak bugün bu yaptırım da bulunmamaktadır. Eylem en azından idari bakımdan disiplinler yaptırım uygulanabilen bir durum olarak (MK. m. 143/2'deki açık kuralın ihlali) değerlendirilmelidir. Ayrıca kamu görevlileri işlerini kanun çerçevesinde ifa ile yükümlüdür. Açık yasal düzenlemeye rağmen bunun ihlalinin esasen görevi kötüye kullanma suçu çerçevesinde değerlendirilmesi uygun olacaktır. Son değişikliklerle görevi kötüye kullanma suçunun oluşması için, kamu görevinin gereklerine aykırı davranışın, kişilerin mağduriyetine sebebiyet vermiş olması veya kamunun zararına sebep olması ya da kişilere haksız kazanç sağlanmış olması halinde oluşacağı belirtilmiştir. Öğretide, Artuk- Gökçen ve Yenidünya tarafından “ TCK'nun 257.maddesindeki suçun oluşması, kamu görevlisinin kamu görevinin gereklerine aykırı hareket etmesinden, kişilerin mağdur olması veya kamunun zarar görmesi ya da kişilere haksız kazanç sağlanmasına bağlıdır. Bu sonuçları doğurmayan norma aykırı davranışlar suç kapsamında değerlendirilemez” şeklindeki değerlendirmelerine karşın kanımızca burada evlendirilen küçük yaşta kız çocuğu bakımından zarar ortaya çıktığı gibi, bu gibi haller kamunun da zarar görmesini (zira eğitim hakkından ve iş hayatına dahil olmaktan alıkonan küçük yaşta kız çocuklarının annelik görevlerini ifası da maalesef beklenen ölçünün altında kalabileceğinden) ifade eder.

¹⁹ Bkz. Yuk.s.9

²⁰ Eleştirel bakış için bkz. TEZCAN, D./ ERDEM, M.R./ÖNKOL, M., s. 953-956, özellikle s. 956

MK. m. 143/II “Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz” ifadesinin nikah kıymak görevi, Bakanlıkça kendilerine verilebilen müftü, imam gibi görevliler bakımından da görevinin gereği uyulması gereken bir kanun hükmü olduğu unutulmamalıdır. Buna uyulmamış olmasının özellikle dini nikahla evlendirilerek eğitim hakından mahrum bırakılan 13-14-15 yaşlarındaki çocuklar bakımından onların mağduriyetini²¹ sonuçlandırdığından şüpheye düşülemeyeceği gibi kamunun da zarar gördüğü düşünceleriyle görevi kötüye kullanma suçunun işlendiğinin kabulünün isabetli olacağını düşünmekteyiz.

Çocuk gelinler, kız çocuklarının çoğu kez eğitim ve sağlık haklarını ihlal eden bir durumu ifade eder²². Erken yaşta yapılan evliliklerin çoğu da zorla evliliğdir. Anayasa Mahkemesi 17. maddenin maddi boyutuna ilişkin olarak, mevzuatın çocukları korumada yeterli olup olmadığını da değerlendirmiş ve bu hususta bir eksiklik bulunmadığını belirlemiştir. Kız çocuğu şüpheliyle evlendirildiğinden on altı yaşında hem okuldan hem de işten ayrılmak zorunda kalmış, üstelik de alenen düğünle evlendirilmiştir. Özellikle on altı yaşında bir kız çocuğunun okuldan ayrılmış olması, ortada zorla evlendirmenin bulunup bulunmadığı konusunda devlet yetkilileri tarafından bir inceleme yapılmasını gerektiren bir husustur. Türk Ceza Kanunu’nda zorla evlilik açıkça bir suç olarak düzenlenmemekle birlikte, bu durum TCK’da özgürlükten mahrum bırakma, insan ticareti ve cinsel saldırı/cinsel istismar gibi hükümler dahilinde değerlendirilmektedir. (TCK m. 102,103,105 ve 109). GREVIO’nun Ekim 2018 tarihli Türkiye’ye ilişkin değerlendirme raporunda, 15 yaşın üzerindeki çocukların cinsel istismarına ilişkin 103. maddede bazı değişikliklerin yapılması önerilmektedir. Buna göre “15 yaşın üzerinde bir çocukla yapılan cinsel eylemler “güç, tehdit, aldatma veya mağduru istekliliğini etkileyecek herhangi bir başka yöntem kullanımı” olduğu takdirde cinsel istismar oluşturur. Bu nedenle, 15 yaşın üzerinde bir çocuğa karşı cinsel istismarın tanımı cebir kullanımı gerektirmesine rağmen bu

²¹ Kişi mağduriyeti için bkz. TEZCAN, D./ERDEM, M.R./ÖNKOL, M. Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 15.Bası, Ankara 2017, s. 1048 vd.

²² DÜNDAR SEZER, T.s.287

durum İstanbul Sözleşmesi'nin cinsel şiddetin sadece özgürce verilen rızanın olmamasına dayandırılması gerekliliğinden ayrılmaktadır²³. Ayrıca, 15 yaşın üzerindeki çocuklara karşı cebir kullanımı olmaksızın yapılan cinsel şiddet, TCK'nın 18 yaşından küçük çocuklarla cinsel ilişkiyle ilgili 104. maddesi incelendiğinde farklı hükümlere de yer verdiği görülmektedir. TCK'nın 103. maddesi cinsel şiddeti ele alırken, 104. maddesi sadece 18 yaşın altında güç kullanımı olmaksızın meydana gelen her türlü cinsel ilişkiyi hedef almaktadır. Bunun, mağdurun cinsel faaliyete özgürce rıza göstermediği durumda, cebir kullanımı olmasa bile meydana gelebilecek cinsel şiddetin suç sayılmasını ikame ettiği düşünülemez." Bu bağlamda, GREVIO²⁴, Türk makamlarını: a. 15 yaşından büyük çocuklara yönelik cinsel istismarla ilgili mevzuatını İstanbul Sözleşmesi'nde tecavüz dahil kişinin rızası olmadan gerçekleştirilen cinsel nitelikli her türlü eylemin suç sayılması gerekliliğini göz önünde bulundurarak değiştirmeye; b. Kız çocuklarına yönelik cinsel şiddete ilişkin ceza hükümlerinin mahkemeler tarafından nasıl uygulandığına dair çalışma gerçekleştirmeye ısrarla teşvik etmektedir²⁵. Evlenme yaşı, onyed, olağanüstü durumlarda hakim kararı olmak koşuluyla on altı olarak öngörülmüştür. Oysa BM Çocuk Hakları Komitesi ve CEDAW Komitesinin tavsiye kararlarında, ısrarla evlilik yaşı on sekiz olarak devletlere tavsiye edilmektedir. Sözleşmeler bu genel tavsiyeler ışığında yorumlanmak durumundadır. Uygulamada on yedi yaşın altında da pek çok kız çocuğu evlendirilmekte, resmi nikah olmadan evlendirilen onbeş yaş üzeri çocuklarda, reşit olmayanla cinsel ilişki suçu kapsamında, sadece şikayet olursa yaptırım öngörülmektedir. Kanaatimizce erken evliliklerin önlenmesi için öncelikle Medeni Kanun'da evlilik yaşının genel tavsiyelere paralel biçimde on sekiz yaş olarak kabul edilmesi gereklidir. Olağanüstü durum ve önemli bir sebepten dolayı on yedi ya da

²³ DÜNDAR SEZER, T. s.287, dn. 1164...

²⁴ GREVIO bir yargı organı değildir; Sözleşmenin uygulanmasını denetlemek üzere kurulan bağımsız uzman bir organdır. İstanbul Sözleşmesi'nin denetim organı olan GREVIO, bir uzmanlar grubu olup, BM Sözleşmelerinin denetim organları gibi, bir komite ya da komisyon olarak dahi adlandırılmamıştır(DÜNDAR SEZER, s. 114)

²⁵ bkz. GREVIO Değerlendirme Raporu (Türkiye), p. 231, 234(DÜNDAR SEZER, s. 288, dn. 1164'ten naklen)

on altı yaş için hakim kararıyla evliliğe izin verilmesi kabul edilebilmekle birlikte, mahkemelerin olağanüstü durum ve önemli sebep durumunu dar yorumlaması da gereklidir²⁶.

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
Ana.	: Anayasa
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
dn.	: dipnot
ESKHK	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
ESKHUS	: Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
GGASS	: Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
GREVIO	: Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev içi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu
ILO	: Uluslararası Çalışma örgütü
MK.	: Medeni Kanun
p.	: Page
s.	: Sayfa
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Yön.	: Yönetmelik

²⁶ SUNGURTEKİN ÖZKAN, M. "Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol" (Prof. Dr. AYDIN ZEVKLİLER' e Armağan, 2013, C.III, s. 2181 vd.)

KAYNAKÇA

AKYÜZ, E. : Eğitimin Hukuki Temelleri, Eğitim Bilimine Giriş, Ed: Şule Erçetin - Necmettin Tozlu, Ankara 2009

ALTUNYA, N. : Eğitim Hakkı, Türkiye Mühendislik haberleri Ağustos 97, s. 59 vd.

ÇALLI, Y. : Türk Anayasa Hukukunda Eğitim Hakkı, Ankara 2009

DÜNDAR SEZER, T. : İnsan Hakları Hukuku Açısından Kadınlara Yönelik Şiddet, Ankara 2019.

OKÇU, D. : “Eğitim Hakkı ve Tarihsel Gelişimi” Yüzüncü yıl Üni. Eğitim Fakültesi Dergisi Haziran 2007, C.IV, S.1, s. 49 vd.

SUNGURTEKİN ÖZKAN, M. : “Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol”(Prof. Dr. AYDIN ZEVKLİLER’ e Armağan, 2013, C.III

TEZCAN, D./ ERDEM, M.R./ÖNKOL, M. : Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 15.Bası . Ankara 2017.

Uluslararası Hukukta Eğitim Hakkına Erişim,(Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi İstanbul 2009) Eğitim Reformu Girişimi.